

Foto: Lj. Stipić

OTIŠ U PRENJU

Foto: Lj. Stipić

PRENJ (VJETRENA BRDA)

Na початку 1939! — від цього моменту почався період найбільшої

Na početku 1939!

Za nama je jedna godina više, a pred nama Bog zna, koliko . . . Pa iako ne znamo, koliko ćemo godina još moći raditi, ipak smo dužni nastaviti u svome radu — na korist i dobro sebi i društvu. U tome radu treba ovaj puta — možda više nego ikada — da se nademo svi na okupu te da zajedničkim silama uklonimo sve ono, što nam stoji na putu prema našem cilju. Prilike su danas takove, da je u svim društvima više od svega potrebna koncentracija svih snaga. Jer samo sjedinjenim silama i u predanome i zajedničkome poslu moći ćemo ostvariti ono, za čime težimo i kao pojedinci i kao društvo.

I u planinarstvu kao pokretu i skupnoj akciji ima mnogo uvjeta a i potrebe za zajedničkim i intenzivnim radom. Koliko je samo u planinarstvu prilike za svakoga, da poradi u ovome ili u onome smjeru. Ne sastoji se planinarstvo samo u priređivanju izleta, u svladavanju vrhova i u sportskom natjecanju: u planinarstvu može svatko naći i mogućnosti za raznolicitije doživljavanje i za intenzivniji duševni rad. U tome je možda baš i ona, često puta skrivena, vrijednost planinarskog pokreta. No ako mi na tu vrijednost i na tu stranu ispravnog planinarstva i upozoravamo, ne mislimo ni izdaleka planinarstvu odreći onakovo njegovo značenje, kakovo mu se općenito pridaje. Ne može se naime osporiti, da većina planinara traži u planinarstvu općenito samo razonodu i oporavak svojih iscrpljenih tjelesnih i duševnih snaga. Pa kad u planinarstvu ni ne bismo mogli ništa više naći, ono bi već zbog toga zasluživalo da mu posvetimo punu pažnju, da ga izgradujemo i produbljujemo. A pogotovo to vrijedi u onome slučaju, kada se planinarstvu — kao što smo rekli — pripisuje i drugo značenje.

Shvatili mi naše planinarstvo ovako ili onako, dužnost nam je kao sudionika tog pokreta, da se svim svojim raspoloživim silama založimo za njegov napredak. A taj baš ne smije ići samo u jednom smjeru. Ne smijemo raditi u jednome smjeru, a da pri tome posve zanemarimo drugi. Napredak treba po mogućnosti da ide u svim smjerovima podjednako.

A je li kod nas tako? Što se je kod nas učinilo u raznim smjerovima planinarskog pokreta? Je smo li učinili sve ono, što smo mogli? Jesmo li otišli u svojim dužnostima prema društvu dalje od onoga,

što nam propisuju društvena pravila? To su samo neka od brojnih pitanja, koja nam se nameću na koncu stare i na početku nove godine. Možemo li bez bojazni za svoju savjest na sva odgovoriti?

Prepuštamo svakome napose, da se u ovo doba malo time pozabavi. Ne govorimo javno o svojim uspjesima i neuspjesima. Možda nije za to podesno vrijeme. Odlučimo se radije na svesrdniji i intenzivniji rad u ovoj godini i obećajmo da ćemo svim svojim silama prionuti radu, koji je samo maleni dio onog velikog rada, što ga obavlja čitav hrvatski narod.

Na prelazu u Novu godinu obećajmo, da ćemo sve svoje sile, sve svoje sposobnosti staviti u službu svoga naroda, koji poput velikog i neslomivog vala ide u susret svojoj boljoj i sretnijoj budućnosti.

S tim mislima želimo svim svojim suradnicima, pretplatnicima i članovima HPD-a mnogo sreće i uspjeha u Novoj godini 1939.

Na Cvitinju

Ljubomir Stipić (Sarajevo)

Ispod vrletnih stijena orijaškog Cvitinja i Malog Prenja smjestilo se u sjeni starih munika lovačko sklonište »Milanova koliba«. Od željezničke postaje Prenj stigne se tamo za 4 sata hoda. Put iz početka vodi dolinom Bijelog Potoka i Šanice kroz selo Šanicu, da bi nastavio napuštenom prugom, od koje se nakon dvosatnoga hoda odvaja i penje lijepo izgrađena lovačka staza do same kolibe. Naglim i mnogobrojnim zavojima staza se dosta jako diže uz gorsku strminu obraslu gustom bjelogoričnom šumom, čija česta istrganost upozoruje na razorno djelovanje snažnih gorskih bujica, koje su se proljetos silnom snagom rušile niz strme padine divljeg Prenja.

Idiličan smještaj kolibe prijatno zadivljuje. U sredini je veliko ognjište, oko kojega se okupila grupa tek prispjelih planinara. Pripremali su toplu okrepnu, da bi se osvježili nakon teška uspona po sparnoj srpanjskoj noći. Nesnošljiva zapara oteščavala im je pristup kolibi, produžujući hod za puna dva sata. Od pucketanja suhog iverja odskakale su iskre na razbuktalom ognjištu. Ljudi su se spremali na počinak, pošto su se dobro okrijepili. Brzo su zaposjeli drvene, slamom pokrivenе ležaje, koji su okruživali razgorjelo ognjište. Domaće je zavladala potpuna tišina, samo je šum starih munika oko kolibe muklo narušavao blagi mir planinske noći.

Kroz pukotine drvenog krova prodirali su već prvi zraci praskozorja. Talasi vjetra poigravali su se granama starodrevnih munika hukteći sve to jače, kao da će da upozore ljude na moćno prisustvo

vladara nebeskih visina. Val vjetra, praćen šumnim trijeskom razigranog drveća, kao da je bio u harmoniji sa valom čovječe duše probudene oriškom igrom nemirnih zračnih sila.

Sparina je popustila, a svježe ljetno jutro rano je pridiglo odmorene ljude. Nejednaki udarci južnjaka divlje su se poigravali širokim granama prkosnih munika izvodeći bučno svoju jednoličnu simfoniju.

Na izlazu iz kolibe svakoga bi iznenadio zanosan pogled u dajinu. Svaki gledaoc nesvjesno bi odskočio nekoliko koraka od kućnog praga, da se nehotice zaustavi na rubu strmine, kako bi kroz razigrano granje visokih munika oku dočarao prve slike okolišnog planinskog svijeta. Osvajajući pogledom krajinu, čovjek se je brzo

Foto: Lj. Stipić

Pogled od Milanove kolibe prema Jablanici

snalazio. Ogroman planinski masiv, gledaocu nasuprot, bio je obasjan prvim zracima rađajućeg se sunca. Gordo se posadio na dohvati oku ispunjujući vas osjećajem udivljenja. Po poznatim vam oblicima Velikog Viličca, Oštroveče i Sljemena razabirete, da je to masiv kršne Čvrsnice. Odmaknete li samo tri koraka desno, pozdravlja vas njezin glavni greben sa najvišim vrhom Pločom (2228 m). U tu pustu sivinu krša snažno se usjekla planinska dolina Diva Grabovica, najljepša u ovim gorama. Njezina alpska romantičnost neopisiva je. Duboko u nizini podno gledaoca urezan je u protivnom smjeru kamene mase duboki kanjon nemirne Neretve, koji se na jednom mjestu malko proširio. Tu se opažaju dvije žuto obojene plohe, a između njih hrpa kućica nepoznatog mjesta. Tek po položaju zaključujete, da je to pitoma Jablanica, sa svojim žitorodnim njivama, požutjelim od zrelog

Foto: Lj. Stipić

Cvitinje (s Otiša). Desno dolina Tisovica

klasja. Mala, slikovita Jablanica naša je izlazna željeznička postaja na putu na Čvrsnicu. Išli preko Plase ili Muharnice, ovo ubavo mjesto, inače poznato hercegovačko ljetovalište, valja vam proći. Nedaleko iza Jablanice smjelo strši u visini u sjeni ranog jutra poznata silhueta Oklanice. Ispod nje vodi put na čvrsničku visoravan prekrasnom dolinom Doljanke, ako se visoravni prilazi sa strane Muharnice i Vale.

Koliba je oživjela. Na ognjištu opet živo pucketanje suhog granja. Ogroman plamen visoko je klizio u podkrovљe skloništa.

Sunce je dobrano odskočilo, kada se mala grupa planinara lagano verala ispod sunovratnih stijena. Veselo čavrlijajući napredovala je k cilju: gordom vrhu Cvitinje, smještenom na rubu slikovite visoravni jugo-zapadnog Prenja. Strme stijene Cvitinje uzdižu se odmah nad samom kolibom. Put ispočetka vodi lovačkom stazom, kojima je masiv Prenja svestrano isprepleten. Jugozapadna strana Cvitinje ruši se okomito u dubinu. Stoga se njegovom vrhu treba penjati sjeveroistočnom, nešto pristupačnijom stranom, ako se uspon poduzima od »Milanove kolibe«. Ujedno se treba poslužiti što većom penjačkom opreznošću. Najprije se dostigne manji vrh, sa kojega se produžuje penjanjem uza sami rub jako nagete druge strane klisure. To traje oko pola sata hoda, kada se dostigne glavni vrh (1992 m). Našavši se napokon na ovako izloženoj tačci planine, trenutno se u dubini čovječe duše pojavljuje ono čudno strahopočitanje prema veličini prirode. Verući se iznad vrletnih stijena, pazeći da svaki korak na takovom prolazu bude oprezan i siguran, riješen, konačno, opasnih strmina, čovjek duboko odahne, kada je na cilju. Veseli ga, što je trud

bogato nagrađen. Sav se posvećuje promatranju okolnih divljih dubina i smionih zemljinih izbočina, prošaranih najrazličitijim svjetlotamnim nijansama boje tla. Sve vas to tjera na fantastične misli, u kojima se sićušnost čovjeka usred grandiozne prirode nigdje ne može toliko osjetiti, kao na ovakovim mjestima. Čovjek ipak osvaja prirodu, ali joj često i podliježe.

Promatrajući okomite stijene na stotine metara strmo se rušećih kamenih litica, nehotice pomicajte na penjačke podvige smionih penjača, koje luda strast za osvajanjem opasnih stijena često vodi u prave pustolovine.

Prenj je kao stvoren za penjačke uspone. Rijetke su planine, koje pružaju toliko mogućnosti za to. Tko uživa u izravnom osvajanju

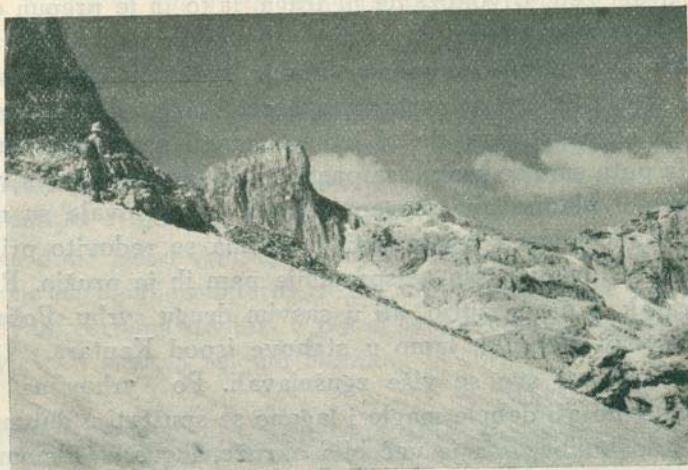

Foto: Lj. Stipić

Prenj (Zelena Glava)

vrhova i teško pristupačnih stijena, neka se potrudi na divlji Prenj, gdje će do mile volje moći zadovoljiti svoju penjačku strast, koja je tolikim ljudima nerazumljiva.

Promatrati okolicu sa vrha Cvitinja rijedak je užitak. Odmah pod vrhom našli smo ostatak sniježnog smeta. Ispod njega je tekla suncem topljena voda sniježnica. Ugodan joj je svaki gutlijaj u ovom bezvodnom kraju. Na vrhu smo našli porušenu kamenu piramidu, koju smo uzdigli. Nezasitno oko gutalo je pogledom romantičnu okolicu. Svuda se dočaravala raznolikost predjela oklopljena u zesebnu harmoničnu cjelinu. Duboko u nizini protegla se uz podnožje dvaju orijaških brda krasna poluslijepa dolina Idbara sa izlazom u kanjon Neretve. Visoko gore na planinskoj visoravni stršili su na sve strane poput gotskih tornjeva mnogobrojni smjelo istaknuti vrhovi velikog planinskog svijeta. Poznaješ ih po obliku. Eno tamo

O s o b a c , pa M o t k a , malo dalje O t i š i Z e l e n a G l a v a . Još dalje desno L u p o g l a v sa V j e t r e n i m B r d i m a . Na jugo-istoku i jugu džinovski stoji završna barijera G a l i č a i široka gro-mada V e l i k o g P r e n j a . Ne možeš se okom nagledati alpske vječne ljepote u svoj njezinoj usamljenoj tišini.

Iza nazubljenih vrhova Vjetrenih Brda pojavljuju se sitni oblačići. S protivne strane, tamo iza zasjenjenih vrhunaca pitome Vranice, plove im u susret drugi, brži i pokretniji. Tamno sive mrlje niču ne-opazice na svima stranama obzorja. Za kratko vrijeme nebesko se plavetnilo prošaralo ogromnim brojem plovućih oblaka poput bijelih labudova na tihom jezeru.

Nisko u dolini opaža se grupa volova, koja se uputila k snijež-niku, da ugasi žed. Divokozama ni traga, iako ih je prepun ovaj dio Prenja.

Oblaci se sve više skupljaju. Munje sijevaju, sprema se oluja, koju nije dobro čekati na vrhovima gora. Treba se brzo spuštati. Zaobilazeći strme stijene, da bi izbjegli magli na njima, žurno smo silazili. Na putu smo se susreli sa pastirom iz Idbara. Kratak razgovor o prilikama u planini nije mogao izostati. Interesovale su nas, kao i obično, razne mjesne udaljenosti, o kojima se redovito prikupljaju podaci. Susretljivi brđanin najspremnije nam ih je pružio. Razgovor je bio kratak. I on se žurio, ali u sasvim drugu svrhu. Pošao je na sastanak svojoj planinki, tamo u stanove ispod Kantara.

Tmasti oblaci sve se više zgušnjavalii. Po vrhovima Cvitinja počele su se motati debele magle i lagano se spuštati u dubinu. Kada smo stigli do kolibe, ona je već bila okružena gustim dimom vlažne magle.

Okljevati nismo smjeli. Užina je brzo spremljena. Prije oluje trebalo je pod svaku cijenu umaknuti i što niže se spustiti.

Prve kapi kiše udarale su po drvenom krovu kolibe. Vatra na ognjištu je ugašena. Zatvoreni su kapci i vrata. Naš stari znanac Jozo Klepica marljivo je svršavao posljedne poslove oko uređaja sklo-ništa. Sparina je jenjala, što je olakšalo hod. Spuštali smo se istim pu-tem pri sve gušćim kapljicama kiše. Žurno su se zaobilazile mnogo-brojne serpentine lovačke staze. Sa svakim korakom spuštanja, kiša je sve jače pljuskala propuštajući katkada i po koje zrno leda.

Nakon jednosatnog spuštanja, evo nas opet nad dolinom Šanice. Sjeli smo kod hladnog izvora iznad sela. Kiša je popustila i samo po koja rijetka kapljica probijala je vlažni zrak. Vrhovi Cvitinja zavijeni su u gустe magle. Bijesovi nevremena, kojima smo sretno umakli, iskaljivali su gore svoju divlju čud. Planinari su se zabavljali pripremanjem tople kave, zadovoljni, što su se dokopali manje opasne nizine.

Od vrela smo krenuli drugom varijantom puta, iznad Šanice. Spuštajući se lagano prema stanicu Prenju, put je vodio kroz mladu jasenovu šumu, prošaranu hrastom i lipom. Melodiozni žubor Bijelog Potoka ugodno je godio svojim šumom.

Napokon stanica Prenj. Smještena u romantičnom kanjonu Neretve, odmah do rijeke, u blizini ušća Bijelog Potoka u Neretu, usred slikovitog kraja, koji vas ispunjava rijetkim utiskom ugode, pružila nam je sigurno skrovište. S druge strane Neretve vodila je kolska cesta, kojom su u oba pravca s vremena na vrijeme jurila razna motorna vozila. To je glavni drum Sarajevo—Mostar—Dubrovnik. Na istoj strani uzdigla se iznad ceste šumovita Oštrica Crnog Vrha u Plasi, obavijena gustom maglom u svome donjem dijelu. Vrh joj je otkriven. Magla se sve više spuštalа prema sredini brda, dajući otkrivenome vrhu i slobodnom njegovom podnožju veoma zanimljiv izgled.

Plaminari su se smjestili u željezničkoj stanicи strpljivo očekujući zakašnjeli vlak prema Sarajevu. Krivac zakašnjenu po svoј prilici je novouvedeni motorni vlak, koji je izazvao izvjestan poremećaj voznog reda sa svoјim prvим probnim vožnjama.

Nisko dolje ispod vrletnih grebena Prenja i Čvrsnice narušili su sklad divlje harmonije moderna vozila, dok visoko gore oko Cvitića caruje divna, čarobna divljina u punoj svojoj samoći, narušena jedino hukom vjetra i šumom zelenih munika.

Foto: Lj. Stipić

Vrleti na Malom Prenju

Gradnja prve planinarske kuće pod Vel. Vilincem (2116 m) na Čvrsnici

Dr. Josip Fleger (Sarajevo)

Zadnjih nekoliko godina povećalo se u velike zanimanje planinarskih krugova za Čvrsnicu, čemu su osobito doprinjeli baš članovi HPD, koji su u »Hrvatskom Planinaru« objavili niz članaka o ovoj planini, bilo skupnih, bilo pojedinačnih. Svi su ti članci bili pisani pod uplivom spontanog dojma, što ga je ovaj nada sve lijep kraški planinski sklop u njima izazvao. Čvrsnica doista ne treba propagande jednako kao što ni ljepota ne treba reklame.

Kad govorimo o tehničkim stranama planinarstva, onda u prvoj redu mislimo na prilaze. Svojim položajem na desnoj strani rijeke Neretve, čijim kanjonom ide željeznička pruga Sarajevo—Mostar, a s prugom uporedo i glavna cesta, — Čvrsnica je vrlo pristupačna. Iz Jablanice (198 m), koja imade lijepo uređen banovinski hotel i koja važi kao najljepše klimatsko mjesto na Neretvi, stižemo za ne puna pola sata hoda pod šumom obrasle padine Orlovinu u dolini rijeke Doljance, da se onda u oštro provedenim i dobro održanim okukama popnemo na sjeveroistočni dio planinskog sklopa, na poznatu Plasu (1577 m). Isti je takav brzi uspon i iz željezničke stanice Dreznice na Malu Čvrsnicu i iz željezničke stanice Grabovice u Divu Grabovicu preko Strmenice na Pode (1900 m). Velika je prednost, kad ne moramo nekoliko sati lpati dolinama, dok se konačno počnemo penjati na planinu.

Po tim navedenim prilazima možemo zaključiti, koliko je Čvrsnica prostrana. Iza bosanske Bjelašnice nema prostranije planine od ove, a iza Maglića (2387 m) na bosansko-crngorskoj granici, Čvrsnica je najviša bosansko-hercegovačka planina (Ploča 2228 m). Uz ovu prostranstvo i absolutnu visinu naročito su obilježje ove planine duboke kanjonske doline, kojima je ona sa tri strane opkoljena. To su duboke doline rijeka Neretve, Doljance i Drezanke. Strme i šumom obrasle padine tih dolina daju Čvrsnici izgled ogromnog utvrđenog grada, čiji su rubovi načičkani tornjevima, kulama i stogovima. Te tvorevine provalija iziskuju mnogo godina planinarenja, da ih u svim pojedinostima upoznamo.

Dosta je spomenuti alem naših dolina, Divu Grabovicu. Usječena u čvrsto tijelo planine, izdubena u kamenu u obliku kamenog kotla, okružena okomitim stijenama naše najveće provalije Mededa i Kukova nad Radavom, Bijelih Stijena, Strmenice i Plase, daje ova jedinstvena dolina, posmatrana sa visine, toliko mnoštvo utisaka, da se s tim pogledom ne može mjeriti nijedna od naših planina. Ne zaostaje mnogo za Divom Grabovicom

ni Strmoglavnica (1768 m) u dolini rijeke Drežnice, kao ni Bačvun pod stijenama Dive iznad Bijelog Potoka.

Romanski stil planine, građene iz ploča, sastavljene iz zbijenih masivnih gromada, dolazi do izražaja tek na planinskoj visoravni, za koju treba tri dana hoda, da je s kraja na kraj prođemo. Ogromna našađena brda bez vitkih linija, te visoki gorski grebeni, koji se uzdižu iz te nemirne kraške planinske visoravni, daju dojam veličanstvenosti. Pomanjkanje izrazitih dolova povećaje se dojmom prostranosti. Ova zadnja činjenica uvjetovala je za alpinističko skijanje najidealniji teren, s kojim se ne mogu mjeriti ni Julijske Alpe.

Sredinom planinskog sklopa vuče se jedini vitki lanac Velikog Vilinca (2116 m), s kojeg obuhvaća vidik na cijelu planinu: na šumovitu Muharnicu (1977 m), golu Plasu (1577 m), na skamenjeno more veliko-čvrsničke visoravni, na grebene Velike

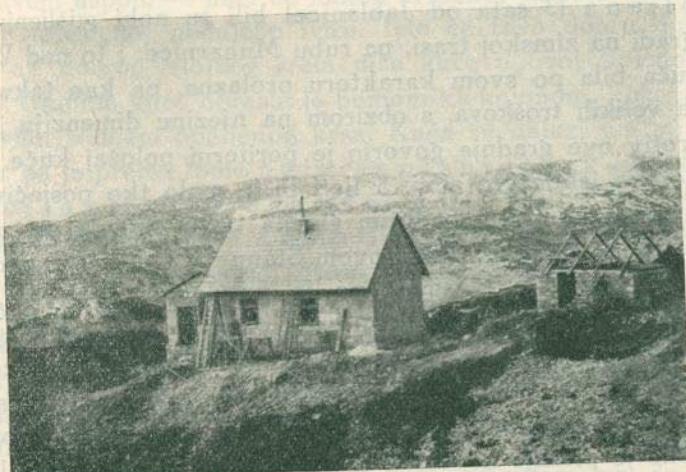

Foto: Dr. J. Fleger

Planinarska kuća HPD »Bjelašnice« pod Vel. Vilincem

Čvrsnice, te konačno na visoravan Male Čvrsnice. Vrh je Velikog Vilinca u pogledu perspektiva nenađmašiv. S njega gledamo vitke i šljaste grebene susjednog Prenja, Veleši nad Mostarom, Čabulje nad Drežnicom, Vran planine nad Blidinjem, Radušu, bosansku Vranicu i Bjelašnicu.

Pa i s botaničkog gledišta Čvrsnica je bogata. Osim poznate alpske flore (runolista, žute ljubice, crnog kukurjeka, raznih kampanula) ističe se ona nalazom biljke *Sibirea croatica*, pa je stoga i posjećuju kako domaći, tako i strani planinari. Rezervatna lovišta divokoza paznata su u lovačkom svijetu kao najbogatija kod nas. Rijetko kad se događa, da ih planinar ne sreće u zamjernom broju.

Ukratko rečeno Čvrsnica je zanimljiva za svakog, koji ima bilo najmanji smisao za prirodu, a u prvome redu za planinara, koji želi da na svakome koraku doživljava nove i velebne časove.

Međutim uza sve ove odlike Čvrsnica je bila pristupačna tek ograničenom broju planinara, jer na samoj planini nije bilo nijedne planinarske kuće. Pogotovo su zimske ljepote bile nepristupačne. Tek odobran broj planinara HPD »Bjelašnice« odvažio se, da posjeti Čvrsnicu i zimi, izlažući se vrlo opasnom noćenju pod vedrim nebom. Državne lovačke kuće (Žljeb, Strop, Drijenač, Bačvun) nalaze se u predgorju, pa nisu, i bez obzira na vrlo slab komfor, mogle doći u obzir za planinare. Zato je gradnja planinarske kuće postala vrlo aktuelnom i HPD podružnica »Bjelašnica« u Sarajevu bavila se zadnje tri godine pitanjem, kako i gdje da se ta najpotrebnija i prva planinarska kuća na Čvrsnici izgradi.

S obzirom na jedini zimski prilaz dolinom Doljanki preko sela Doljana (3 sata od Jablanice) bili su neki mišljenja, da se kuća izgradi na zimskoj trasi, na rubu Muharnice, i to nad Valom. Ta bi kuća bila po svom karakteru prolazna, pa kao takva ne bi iziskivala velikih troškova, s obzirom na njezinu dimenziju i blizinu šume. Protiv ove gradnje govorio je periferni položaj kuće, koja bi služila gotovo isključivo zimi, a ljeti bi je malo tko posjećivao i to samo na prolazu. Kako međutim glavna trasa, kojom se planinari služe, ide preko Plase na Peharovom Stanu na Veliku Čvrsnicu, to je ova trasa u glavnom klasična, pa je prevladalo mišljenje, da se planinarska kuća sagradi u blizini ovog glavnog puta, po mogućnosti u srcu planine, negdje oko padina Velikog Vilinca. Za taj centralni položaj govorila bi laka mogućnost pristupa kako preko Plase, tako iz Grabovice i s Blidijskog kraja i preko Muharnice. Protiv ove gradnje bilo je pitanje novčanih sredstava, s kojima je trebalo računati, jer je gradilište udaljeno 6—8 sati od prvog naselja; nadalje je ono po apsolutnoj visini više, oko 2 i pol sata udaljeno je od ruba šume, u vrlo kršnom terenu, gdje dobava kreča, vode, pijeska dolazi u pitanje. Ukratko gradnja planinarske kuće oko Vilinca iziskivala bi mnogo veće materijalne žrtve. No zato bi bila na pravom mjestu i kao takva bi u pravu svrhu služila.

Konačno je primljen nacrt izgradnje u području obronaka Vel. Vilinca i to s jugozapadne strane padina, nedaleko puta, koji vodi sa Poda na Peharov Stan. To mjesto dominira nad veliko-čvrsničkom visoravni, iz koje se dižu sučelice dva grebena Velike Čvrsnice: greben Ploče (2228 m) i greben Peštibrda (2050 m). Na lijevo od tog mjesta ruši se visoravan divno formiranim Kukovima u ponore Radaće, prema Divoj Grabovici, a desno se spuštaju ogranci Vel. Vilinca u smjeru velikočvrsničke visoravni. Perspektiva s tog mjesta je

divna i teško je naći zgodnijeg položaja planinarskoj kući, koji bi uključivao toliko ljepote, kao što je baš ovo mjesto.

Ono je udaljeno $7\frac{1}{2}$ sati od Jablanice preko Plase i Drinjače, isto po prilici toliko od Jablanice preko Doljana, Muharnice i Vale, oko 6 sati preko Dive Grabovice uza Strmenicu, a 5 sati od Blidinja, koje leži između Vran planine i najzapadnijeg izdanka Čvrsnice, Blidinski Jelenka (1806 m). Tu je poznato i veliko Blidinski Jezero, za koje nitko i ne zna, jer mu je pristup radi pomanjkanja planinarske kuće bio posve težak.

Prema ovom, što smo dosad izložili, jasno je svakom poznavaocu, da je mjesto za kuću izabrano baš ondje, gdje je bila najveća potreba. Blizina spomenutih Kukova doprinijeti će dosta i za penjače. Oni, koji budu obrađivali stijene Vel. Kuka iz Radave, stijene, koje su tako bogate kuloarima, kaminima i koji čekaju odvažnog penjača za prvenstveni uspon, — naći će nakon svršenog napora odličan odmor u kući, smještenoj nedaleko ivice. Isto će tako dobro doći blizina malog, ali dobrog, slojnog vrela niže kuće u ovoj tipičnoj kraškoj planini. Okolina kuće obrasla je bujnom klekovicom, koja tako divno resi sivinu suncem opaljenog krša. Kuća se nalazi na visini od 1910 m, pa je prema tome najviša planinska kuća HPD-a i najviša planinska kuća u Bosni i Hercegovini.

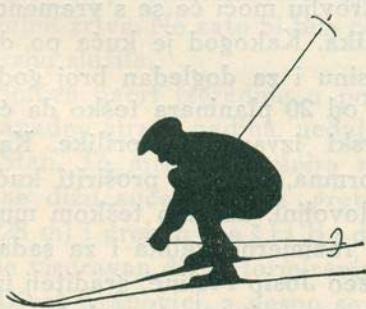
Zidana je od kamena u dimenzijama od 11 puta 6 m, te se u njoj nalazi prostrano predvorje, prostorija od kuhinje i blagovaone, te spavaona sa zajedničkim ležajima. Da se izbjegne atmosferska vlaga, izolirane su prostorije iznutra katranskim papirom i glatkim daskama na pero i utor. Tim će se postići, da i kuća bude toplija, čemu će doprinijeti i vanjska izolacija zidova šindrom. U kuhinji je čatrnja od 2.000 l s pumpom, a u predvorju je zahod. Na kući je gromobran, a prozori i vrata biti će osigurani željeznim baglamama, da se spriječi eventualna prvala, pošto kuća za sada ne će biti opskrbljena. Kraj kuće je prisilno sklonište dimenzija 3 puta 4 m s drvima, ognjištem i ležajem za one, koji se nađu u nuždi na planini, a bez ključa planinarske kuće. U podkrovju moći će se s vremenom urediti sobice za eventualnog opskrbnika. Kakogod je kuća po dimenzijama malena, za onu apsolutnu visinu i za dogledan broj godina udovoljavati će ona potrebi, jer više od 20 planinara teško da će se istodobno naći u kući, izuzev naravski izvanredne prilike. Kad jednom postane posjeta Čvrsnice enormna, lako je proširiti kuću, o čem je vođen račun, a mi smo zadovoljni, da smo teškom mukom sastavili i ovu svotu novca, koja je razmjerno velika i za sadanje dimenzije kuće.

Gradnju je preuzeo Josip Meline, graditelj iz Jablanice, koncem srpnja, te je istom koncem listopada pokrivena. Radovi su polako napređovali, što je s obzirom na apsolutnu visinu i položaj kuće lako

razumjeti, pogotovo, kad se za vrijeme gradnje ustanovilo, da u blizini ne valja kamen za obradu u ciklopskom sastavu, pa se morao iz daleka dovlačiti. Mnogo je truda iziskivao i prenos greda krovne konstrukcije, koje su nošene čak iz Muharnice preko Jablan vrela i jako kršne i razrovane Vale. Sada se dovršavaju unutarnji radovi tako, da će već ove zime naši skijaši moći održati svoj uobičajeni 8-dnevni visokoalpinski ski-tečaj u mjesecu ožujku.

Da je gradnja ove prve planinarske kuće iziskivala mimo materijalnih, također i druge žrtve sa strane agilnog odbora HPD podružnice »Bjelašnice« posve je razumljivo. Svaka gradnja, a pogotovo gradnja na toj visini, tako daleko od Sarajeva (5 sati vožnje) kao i od Jablanice (7 sati hoda), traži veliku požrtvovnost i disciplinu. Kroz $3\frac{1}{2}$ mjeseca odilazili su pojedini odbornici svake subote poslije podne vlakom do Jablanice, a od tuda su za 7 sati hoda preko Plase i Driňače (2040 m) došli na gradilište, obično iza 1 sat iza pola noći. Iza slabog odmora obavivši pregled radova idućeg jutra valjalo je opet natrag, što je iziskivalo dalnjih 5 sati hoda. Razumjet ćemo veličinu napora, kad spomenemo, da se išlo po svakom vremenu, i po kiši i po buri i po snijegu, koji je ove godine zapao do 20 cm već početkom studenog.

No sav uloženi trud kako materijalne, tako i druge naravi, imao se i zašto žrtvovati, jer je ovom planinarskom kućom otvorena Čvrsnica kako za ljetnu, tako i za zimsku sezonom. Ljepote ove doista reprezentativne kraške planine sa svim njezinim romantičnim osobinama biti će pristupačne za širok krug i naših i stranih planinara, a za tim je podružnica »Bjelašnica« i išla, jer još uvijek ima kod nas planinara, koji se dive tuđim krasotama, a svoje hrvatske planine uopće ni ne poznaju. Otvorenje planinarske kuće pod Vel. Vilincem obaviti će se tek — ako Bog da — u mjesecu srpnju, pa će širi krug planinara iz HPD-a tom prilikom moći upoznati jedinstvenu Čvrsnicu u punom njezinom sjaju.

Na zasnježenim pašnjacima Vranice

Josip Sigmund (Sarajevo)

Ogromno je područje Dinarskog sklopa bosansko-hercegovačkog velegorja, koje je u svojoj prostranosti izukrštano pojedinim sasvim izolovanim predjelima, preko kojih još uvijek struji divljina i romantička u svima varijacijama života.

Brojne visoke planine, sa svojim visinskim gromadama i ispresjećanim zatvorenim dolinama, nisu pristupačne niti cestama niti željeznicama, a još manje inim kulturnim tekovinama, mada se često

Foto: Ing. Mihaliček

Nadkrstac

u njima nalaze jedinstvene ljepote i mogućnosti za planinarenje, jednako zimi kao i ljeti. Međutim baš posebice se može izuzeti karakteristika da su pojedine planine, prošarane najizrazitijim ljepotama, toliko razvučene u konglomeratu Dinarida, da do njih ne vodi nikakova cesta, a često niti staza. Pomanjkanje planinarskih domova ili skloništa pa makar i najprimitivnijih jasno onda obilježavaju u općim i najgrubljim potezima njihovu nepristupačnost, a često puta i neosvojivost. Ljeti još kako tako mogu se nekako i podnijeti sve te nedaće, ali skijaško planinarenje, usko povezano sa najosnovnijim zahtjevom, koji se odražava u postojanju planinarskih skloništa, među onom vrletnosti planinskih teško pristupačnih litica pojedinih gorostasa nemoguće je skoro zamisliti.

Poriv planinarskih težnja za dinamikom pokreta, koji je odražen u pozivu napred nepoznatom, odvodi nas često usprkos svim mogućim nedaćama, koje se mogu susresti na vijugavom skijaškom tragu, među vjekovnom divljinom planinskih visova i grebena, da ipak tu i tamo poduzimamo, kako da se približimo onoj ljepoti pejsaža, koju oni odrazuju i skrivaju u svojoj divljoj romantičnosti. Prognoza o užitku, koga možemo gore imati, stalan je pokretač naših težnja da proniknemo svu onu ljepotu i draž koje nam izdašno njihove vrleti pružaju. Prečesto se ipak moramo zadovoljiti samo time, da sve to tek iz daljine promatramo, iz pojedinih dubodolina i draga gorja i predgorja bliže i dalje njihove okoline, koja nam je pristupačnija. U najvećem broju slučajeva tako promatrajući ljeskanje njihovih ostraca i onih plavičastih kontura izrezuckanih grebena, budi se u nama čežnja, koja nas stalno upućuje da pođemo jednom za skijaškim tragom i dalje u carstvo njihovih litica.

S tim čuvstvom, koje nas odvodi tamo gore preko sunovratnih stijena i grebenova brojnog predgorja i visoravni, sjedinjuje se obično u takovim slučajevima i čuvstvo, kojim se je dalo oduška na mučno izvojevanoj borbi pri usponu na njihove visove, tvoreći saznanje da stojimo na vrhu ili mjestu, gdje nitko prije nas zimi nije stajao. a i u buduće da će stajati samo rijetki iza nas.

I baš radi toga i leži čar ovih planina u spoznaji što se ne uživa samo u onoj njihovoј ljepoti nego još i jače i značajnije što se osjeća jasno opasnost, koju treba savladati sa svojim zdravljem, snagom i voljom. Takav elan i požrtvovanje, sa kojim se kroči u domenu planinske ljepote, uvelike potencira onda značaj krasote, do koje smo došli žilavim naporom svojih mišica i živaca. Taj napor i proživljavanje je onda bez sumnje značajan činioc zadovoljstva i one tihe sreće, koja nas kasnije ispunjava.

Na taj su način izgleda planine doista i primorale ljude da podlegnu njihovom zovu — zovu planine, koga prije nisu poznavali, nego su ga nesvesno poprimili. To je nagon, sa kojim je i svaki pasionirani planinar primoran da hrli u planine — u planine, čija je domena beskonačna divljina. Njegovo postojanje nemoguće je zanijekati, kada je on toliko izražajan da na svakom koraku i pri svakom pogledu jasno iskače tvoreći brojne karike pri beskrajnom lancu doživljavanja. Svaki uspjeh u dalnjem pohodu uvijek je nova karika toga lanca.

U planinarsko skijaškom pogledu ovaj predio znači uistinu neprekinuti lanac doživljaja i vanrednih atrakcija, sadržanih među utiscima, koje na planinara skijaša ostavljaju jedinstvene ljepote prelaznog gorja Ivan planine, Bitovnje i romantične Pogorelice planine. Tu život vjekovne osamljenosti prirode ostavlja

Foto: Ing. Mihaliček

Dobruška Planina sa Nadkrstaca na Vranici

na posjetioca nezaboravne užitke, jer netaknuti mir i drijemež zaledenih stoljetnih dubova i prastarih četinja ostaje čak nenarušen i našim dolaskom. Doimlje nas se ta mirnoča nepatvorene planinske tišine, do koje nije još doprla kultura doline sa svojim industrijskim prohtjevima i tekovinama. Zato i intenzivnije proživljavamo pojednosti na koje nailazimo pri monotonom šuštanju skija kroz prhki duboki snijeg, provlačeći njihov vijugavi trag između debala dubokih šuma ovoga divljeg kraja.

Skoro dva puna dana treba se provlačiti kroz šumu, da bi se skijaškim tragom doprlo na plečati masiv *Zec* planine (1776 m) i *Vranice* planine (2112 m). Vrijeme brzo prolazi, jer je zimski dan vrlo kratak sa svojim 8 do 10 satnim mogućim vremenom za hodanje kroz brojne kontraste, koje susrećemo na putu kroz predgorje. Još se dovoljno nismo uživili u dojmova, koje smo ponijeli sa zasneženih pašnjaka *Bitovnje* planine i sa gustih šumovitih predjela *Bukove Ravni* i *Pogorelice*, a već stižemo u domaćaj drugog kraja, koji svjetluca čarobnim ljepotama svojih divljih gudura, razdrobljenih grebena i izbrazdanih visoravnih *Zeca* i *Vranice* planine, tih careva rudnih planina Bosne.

Ovo jedinstveno skijaško planinarenje kroz mnoštvo raznovrsnih kontrasta i kraj neopisivih panorama upotpunjuje se do najveće mjere zadovoljstvom koje se još crpi iz činjenice, da do sada ovim krajem nije zimi prolazio nitko, jer snježni pokrivač ovdje predstavlja još uvijek branu, preko koje se je teško prebaciti. Ali kada se jednom sve to prođe, onda bivaju osjećaji za ljepotu planine istančaniji i profinjeniji.

Prema geološkom rasporedu bosanskih planina Vranica s ostatim nizom međusobno povezanih planinskih gorostasa ide u razvodnu srednjebosansku rudnu skupinu sa svim osobinama škriljastih formacija. U čitavom tom nizu, počam od Tarčina i Bradine, razdvojnice lanca Bjelašnice, Hranisave i Preslice planine, od ovoga sklopa, što ga sačinjavaju Ivan (1542 m), Lisinj (1744 m), Bitovnja (Čador, 1700 m), Pogorelica (1434 m), Zec (Zečeva Glava, 1766 m), Vranica planina (Nadkrstac 2112 m), Matorac (1938 m), Sčit (1780 m), pa sve do Dobruške planine (1965 m) kod Gornjeg Vakufa i Busovačke pl. kraj Busovače nedaleko Travnika, karike su toga dugačkoga lanca divljih planina, čiji je visinski centar prostrana Vranica planina.

U svom kretanju od jugoistoka prema sjeverozapadu lanac je dug preko 120 km. Taj sklop sa svojim predgorjem tvori ujedno visinsku barijeru razvođa jadranskog i crnomorskog sliva. Sa njihovih istočnih, sjevernih i sjeverozapadnih strana svi su izvori, potoci i rijeke pritoci rijeke Bosne, a sa južne i jugozapadne strane ovih planina pritoci su rijeke Neretve.

Rjećicama Trešanicom, koja nastaje od Malog i Velikog Dubokog Potoka, čija je izvorišna oblast Lisinj i Ivan planina, te Neretvicom sa izvorom ispod Vitruše (1911 m) na južnoj strani Zec planine odijeljen je ovaj lanac od ostalih planina na jugu i jugozapadu. Obje rjećice pritoke su Neretve, prva utječe kod Konjica, a druga kod Ostrošca. Sa zapada rijeka Vrbas, čije je vrelo na skrajnjim jugoistočnim dijelovima Vranice pl., južno od visa Luke (1950 m), postepeno pada prema Dobruškoj planini, prosijecajući na sjeveru Vraničine obronke. On silazi prema Gornjem Vakufu i Bugojnu i odvaja u najmarkantnijoj liniji taj lanac od svih zapadno bosanskih planina Dinarskog spleta. Sjevernu granicu čine bilo Komara i rijeka Lašva do svog utoka u Bosnu. Na istočnoj strani rijeke Bosna potpuno završava ogranke ovoga prostranog divljeg lanca.

U svim širinama i visinama ispresijecan je čitav lanac mnogo-brojnim pritocima spomenutih rijeka, što u znatnoj mjeri otežava njihovu pristupačnost. Do visine od 1000 m nalaze se naselja, a iznad toga su planine nastanjene čobanima i to samo ljeti. Pretežnim je dijelom oblik ovih planina obal i do najviših vrhova pokriven zemljom i obrastao bujnom travom. Računa se da ima oko 250 čobanskih koliba u tim predjelima, i ali za zimu one uopće malo dolaze u obzir, jer se sve skoro nalaze nisko, čak u dну dubodolina i draga visoravn i predgorja. Osim toga radi pretjerano primitivne gradnje mogu doći u obzir za prenoćenje jedino u najvećoj nevolji. Bez sumnje je za-

Foto: Ing. Mihaliček

NADKRSTAC (2112 m) I KRSTAC

Foto: Ing. Mihaliček

ROGINJ I NADKRSTAC U POZADINI

nimljivo i romantično provesti jedamput noć u takovoj kolibici, no već u drugom slučaju nastoji svatko svim silama izbjegći toj romantičici, koja je i previše zadojena oporom divljinom siromašne udobnosti. Rađe se hoda i po pet sati dulje nego li da se zanoći u jednoj od njih.

Od planinarskih kuća nalaze se tri i u ovim predjelima, ali njihov smještaj i udaljenost jedne od druge još uvjek ne ide u prilog zimskom krstarenju i ugodnom snalaženju među krasnim pejsažima, koji se gore kriju.

Foto: Ing. Mihaliček

Krstac i Fojnički kraj

To vrijedi za sve počam od Bitovnje (1662 m kod Crepulje-Ščavnje) gdje se nalazi jednostavna planinarska kućica D. P. u B. i H., do koje se inače dolazi od stanice Bradina (Željezničke pruge Sarajevo—Dubrovnik), preko sedla na Ivan planini (1002 m) te dalje uz Veliki Ivan (1542 m), kuda vodi uzorno markirana staza sa trajanjem hoda od 3 sata.

Malo bolje građena i smještena je novosagrađena kuća na Suhom Dolu (1222 m) na Pogorelici planini. Od kuće na Ščavnjama preko golih talasastih visova Bitovnje planine (Dolina Dola—Debelog brda i Čadora, 1700 m) silazi se u šumovite predjele Bukove Ravni (1528 m), Piskavici (1187 m), Lješkoviku, Radavi (1263 m) i Suhom Dolu (1222 m).

Put traje 4 sata. Preko Bitovnje markiran je kolcima visine 2 m, a sa razmakom od 50 m. Najviši vrh Bitovnje izdiže se na njezinom najsjevernijem obronku, pred samim spustom na gusto pošumljene obronke Bukove Ravni. Krasni spustovi s oblih zasnježenih pašnjaka

Bitovnje prema pojedinim dubodolinama njezine visoravni predstavljaju jedinstvenu i nesmetanu vožnju. Nigdje stabla ni kakovog iznenadnog odrona, niti visokog napuhanog snijega, nego samo bijele neizrovane plohe, preko kojih tako ugodno odmiču skije. Strmine su dosta velike, ali zato otvorene i nesmetane, pa je i vožnja bez bojazni. Treba izdržati samo brzinu vožnje ili u najgorem slučaju promjenljivost snijega, da onda bude vožnja kakovu može priželjkivati i najprekaljeniji skijaš.

Prelaz sa Bitovnje na Pogorelicu ide kroz šumoviti predio grebena, koji spaja Bitovnju preko Pogorelice sa Zec planinom. Za vožnju je dosta neprijatan, jer put stalno silazi preko veoma strmih ispresjecanih šumovitih obronaka. Tu nema gotovo nikakove preglednosti za vožnju a osim toga gustina debala usporava brzo snalaženje i kretanje niz strminu. Zapravo to bilo između Bitovnje i Pogorelice toliko je često ispresjecano s obe strane strnim i dubokim dragama, koje su jedna drugoj toliko slične da uvijek postoji opasnost skretanja mimo puta usprkos pomno provedene markacije. Te bijelo crvene trake po deblima jedini su i najpouzdaniji vodič, jer niti najsigurniji poznavaoč terena nije u stanju da se snađe zimi među ovim izrovanim predjelima vjekovne prašume. Ljeti još kako tako, staza je donekle vidljiva, ali sada snijeg prekriva i pretvara okolinu u potpuno nepoznat kraj. Zato smo i mi umjesto običajna 4 sata trebali punih 9 sati do kuće.

Treća i od svih najbolje je uređena kuća na Prokoškom Jezeru (1640 m) pod samim najvišim vrhom Vranice pl., pod Nadkrstacem (2112 m). Od Pogorelice do nje treba punih 12 sati na skijama uvezši tu naravski u obzir i odmor i lagani tempo napredovanja. Do same Zečeve Glave (1766 m) markacija vodi kroz šumu, a dalje je iskolčano preko Smiljeve Kose; spušta se na visoravan Dernečiste i Kotlov Do (gdje se nalaze čobanski stanovi, ali duboko dolje u drazi) te preko visova Luke (1950 m), koji važi kao prvi vis Vranice pl. na ovom putu. Dalje odavde počima niz visova, koji su kao predstraža gigantima centralnog vraničkog masiva. Poviše Kraljevog Gvina stogu sličan vis Sikire vrtoglavo silazi na prevoj Derala, iznad koga se još smionije uspinje vis Tirkva (1979 m), na koji se naslanja i dalje još izdiže Treskavica (2024 m) iza čega se spušta do kuće na Prokoškom Jezeru (1640 m).

Put vodi gotovo preko samih vrhova, jer zapravo čitav taj kraj je tvorevina iz pojedinih osamljenih visova, koji se često puta vrtoglavo izdižu od grebenova pojedinih njihovih spojnih prevoja i visoravni. Takova konfiguracija terena primorava da se na putu moraju svladavati bespotrebne ogromne visinske razlike. Najviše to dolazi

do izražaja pošavši od Zečeve Glave prema Kraljevom Guvnu, gdje se put spušta i izdiže po nekoliko puta sa velikim visinskim razlikama i to usprkos čestih i dugih zaobilaženja pojedinih ogromnih dubodolina. Sa Sikire na Tikvu a još jače odavde na Treskavicu naizmjenično se spuštamo i izdižemo za čitavih 1000 m. To se silaženje i uspinjanje odvija po veoma ispresjecanom i dosta izrovanom zatvorenom terenu, tako da se mora voziti sa velikim znanjem i oprezom.

Velike strmine, sa kojima se pojedini vrhovi spuštaju prema predgorju i dubokim dolinama, iziskuju neminovno upotrebu tehnike strmog obronka u svima varijacijama i pojavama. Najteže nas je pogađalo poprečno traverziranje uz obronke Tikve, gdje smo se susreli sa lomljivom pokoricom, ispod koje je bio duboki prhak snijeg. Sa derezama nije uspijevalo, jer se je snijeg lomio, pa smo propadali preko koljena, a skijama smo se probijali polagano a i sa velikim naporom. U drugom obliku ali slična poteškoća bila je promjena snijega, na koju smo uvijek nailazili prigodom dugih silaženja prema dubodolinama. Mazanje skija nikako da se prilagodi tim čestim promjenama. Jednom previše lijepi, drugi put odveć kliže i tako si zagorčavasmo lijepe časove na ovom putu (nismo ponesli sa sobom krzna).

Najljepši smo pogled zatekli dospjevši na sjeverne obronke Zec planine: prošavši kroz klance Smiljeve Kose iskočio je pred nama impozantan relijef Vran Kamen a (1904) i Matorca (1939 m). Taj nas vidokrug dugo prati, jer nas put odvodi prema Kotlovo m dolu i prema nizu raštrkanih grebenova i čunjastih vrhova. Tim putem za Matorac stiže se u zapadnom pravcu na Radovan i

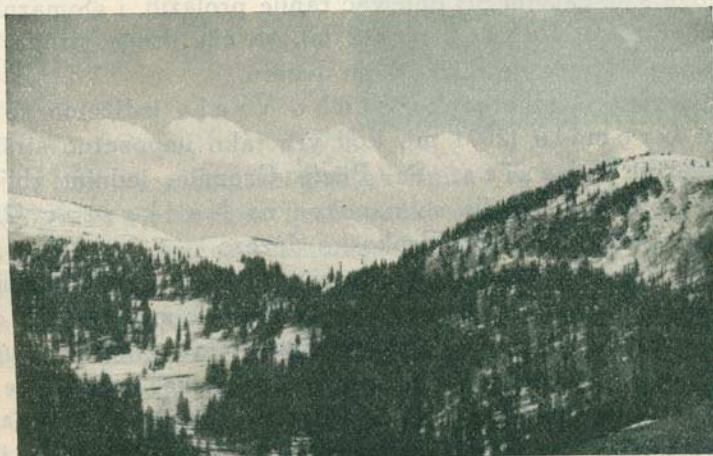

Foto: Ing. Mihaliček

Dolina Radovine, pašnjak Kolo i ogrank Dobruške planine

Gvožđarske stanoве (1750 m) te Sarajevska vrata, odakle se može sići u Fojnicu (594 m) za 5 sati preko Fratarskih staja i Grude (1695 m) te kroz šumu Runjevicu ispod Kozograđa i niz stranu zvanu Križ.

Pored navedenog puta može se na Prokoško Jezero, a zatim i na Vranicu doći ili otići još sa tri strane. Najteži je od njih prilaz iz Gornjeg Vakufa.

Gornji Vakuf, kao i sve bosanske kasabe, ima svoj naročiti način života, što ga i čini interesantnim, bar za kratko vrijeme, dok se čovjek nalazi u njemu. Originalno šarenilo i tipična bosanska arhitektura potpuno i ovdje pristaje uz pejsaž planinske okolice, a to i jest ono što ovdje osvaja.

Iz tog zabitnog bosanskog gradića vodi put preko mjestanca Bistrice, odakle prema sjeveru vodi cesta za Travnik i to: preko Luke — Rostova — Opave — Zubici — Rankovići — Bučića i Dolca, dok prema istoku odnosno Vranici planini nastavljamo uz Bistički Potok, koji se dosta strmo ruši sa proplanaka Vranice, te dolazimo pod Rosin (2060 m) uz Suhodol (1000 m). Tu se nalazi kuća za manipulaciju, a do nje vodi ugodan šumski put.

Od Suhodola se jako strmom i uskom rižom uspinjemo do na prevoj Crvenu Zemlju (1770 m).

Cijelim se putem za ledima steru prekrasni vidici na sve zapadno bosanske planine čak tamo do Velebita, Dinare i Biokova. Od svih naročito iskače Raduša planina. Toliko je blizu, da nam se čini, kao da nema do nje dan hoda. Tu se pomalo oslobođavamo šume. Sve jače i izrazitije ocrtavaju se pod nama oštraci Rosina (2060 m), ispod kojega smo sasvim pri dnu već ranije prolazili, i glomazni nabrani greben Nadkrstaca (212 m), sa čije druge strane gotovo 500 m niže leži kuća na Prokoškom Jezeru.

Sa Crvene Zemlje preko Stubo Vrela izdižemo se do na Bijelu Gromilu (2071 m), koji vrh tako impozatno strši iznad šuma mjesta Šebešića. Sa Bijele Gromile jednim zbijenim i tjesnim grebenom dospije se napokon na Nadkrstac (2112 m) i Krstac (2070 m) te na Prokoško Jezero.

Svaki vrh centralne Vranice zbijen je i osamljen, odvojen od ostalih, velikim dubodolinama, čije su strane veoma strme, a dna se završavaju u obliku žlijeba. Takove dubodoline u najviše slučajeva prelaze direktno kroz predgorje pa čak i do nizije. Na sličan je način i Nadkrstac, najviši vrh, zračnom linijom udaljen od drugoga vrha Ločike (2107 m) jedva 1,5 km, ali zato velika dubodolina ih čini gotovo potpuno razdvojenim. Da nema toga, znatno bi se lakše prilazilo s ove strane, jer na sedlu 1752 m, što ga čini Dobruška

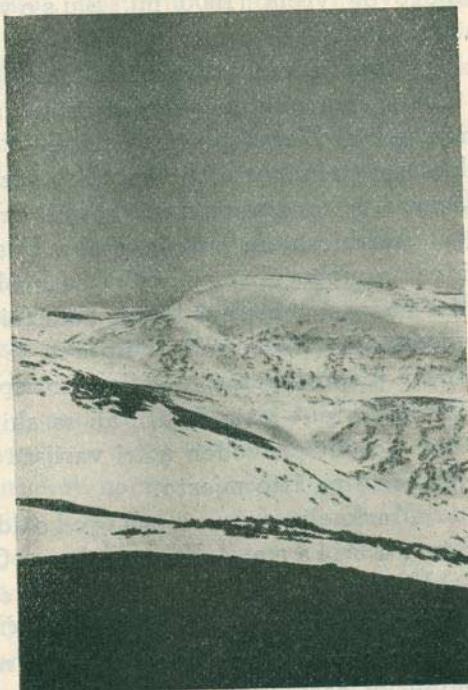
planina (1965 m) i Ločika (2107), nalazi se kuća čuvara planinskog pašnjaka. U zapadnom smjeru tog sedla, a u produženju dubodoline, što vodi sa Nadkrstaca, ruši se Crnodol potok, koji utječe više Gornjeg Vakufa u Vrbas.

Fojnica (594 m), poznato mjesto radi svojih ljekovitih vrela, pruža se na istočnim obroncima Vranice planine i slovi kao centar za gotovo najlakše i najugodnije uspone na Vranicu planinu. Autom iz Visokog preko Kiseličaka ili iz Sarajeva preko Blažuha stiže se za nepun $1\frac{1}{2}$ sat.

Kao i susjedno Kreševio još u XIV. vijeku Fojnica je bila tipično rudarsko mjesto. Tu su se iskorišćavali željezni rudokopi u

Foto: Ing. Mihaliček

Ločika (sa Nadkrstaca, 2112 m)
na Vranici pl.

Ostružnici, a zlatonosni pjesak ispirao se je još davno ranije u svim obližnjim rječicama. Franjevački samostan prava je riznica dragocjenosti, uspomena i dokumenata iz prošlosti Bosne.

Iz Fojnice za nepunih 5 sati uspinje se ugodnim planinskim putem do Prokoškog Jezera i to uz fojničku rijeku sve do Staroga Sela. To je dionica od 8 km, koja vodi po samoj ravnici. Nešto dalje staza se naglo uspinje uz strmu stranu obronaka Paljike, iza kojih se izilazi iz šume izbijajući na visoravan pod visom Trebević, čije se istočne padine ruše prema Prokoškom Jezeru.

Najromantičniji, ali zato dosta dug put, kreće od Fojnice u sjeverozapadnom pravcu preko mjesta Prokosa uz Fojničku

Rijeku. Odavde preko sedla Obojak — Čemernice i Klisura stiže se već na visinu 1073 m. Dalje preko samog vrha Ščita (1780 m) i Mijatove Kaldrme stiže se za 4 sata do naselja Šebešić (1000 m). Zbijeno među crnogoričnom prašumom i obroncima Bijele Gromile (2070 m) važi to seoce kao krajnja zbirna stanica drvarske firme Ugar iz Turbeta kraj Travnika. Ta je pruga duga oko 50 km, a vodi iz Turbeta gotovo cijelim putem kroz šumovite predjеле predgorja Vranice planine.

Kroz Šebešić protječe potok Mutnica, uz čiji nas tok vodi i put sve do ušća Zlatan potoka. Odатле se ide jarugom izrovanim padinama šume Javorovače i tokom Zlatan potoka sve do njegovog vrela (1600 m), Busovačkih Staja i na Prokoško Jezero.

Ovaj je put iz Šebešića najpriјatniji, nije markiran, ali i pored toga je najmanja mogućnost da se zaluta, jer stalno ide vododerinom, što je čini Zlatan potok. Onih 4—5 km preko Busovačkih Staja prolazi se stalno prodolicom, koja izbija na sedlo povrh Prokoškog Jezera, a koga sačinjavaju visovi Trebević i Krstac.

Markiranjem puteva preko Busovačke planine pruža se sada idealna mogućnost povratka sa Prokoškog Jezera preko Šebešića na Busovaču (nalazi se na željezničkoj pruzi Lašva—Travnik). Put vodi stalno kroz šumu i upravo je idealan za vožnju sa skijama. Spust je postepen i mjestimično isprepleten sa pojedinim usponima. Normalno put traje 5 sati, ali sa skijama vjerovatno ide mnogo brže. Čitav je put proveden u tri varijante, ali uglavnom sa svakom se od njih stiže na isto mjesto.

Markacija crveno-bijelo ide od Busovače na Bojišta — Stara Pilana — Karaula — Crni Potok — Ljuti Potok — Medved Grad — Tisovac (tu je sada stara već porušena šumarska kuća) — Andelov Čekrk — Ostružni Do — Kapak — Dobra Voda — Rankovići, gdje se silazi na automobilsku cestu kod 42,3 km (od Busovače, a koja vodi od Sarajeva preko Blažuja za Brod).

Plavom bojom markiran put ide od Busovače — Bojište — Koturača kod Stare Pilane — Roške Stijene — Busovačke Staje pod Milosavicom — Ščitske Staje — Kamen Ravan pod Ščitom (kota 1707 m) — Ščitska Kavana — Pandurica. Tu se dolazi na put, koji ide od Fojnice za Šebešić.

Sa crvenom bojom ide se od Busovače do Tisovca, a dalje — Slomina Kuća — Pridolci (tu je šumarska kuća) — Luke — Podolničke Staje — Ščitska Kavana — Pandurica na putu Fojnica — Šebešić.

Krasno je proboraviti nekoliko dana u ovom kraju, gdje smo prepusteni sami sebi. Dane i dane može se vrludati grebenima i klanjcima ovoga snježnog prostranstva, a da se nikada dva puta ne dođe na stari trag. Tek u kasnom proljeću i to ako se ima dosta sreće, može se nekako gore susresti pogdjekoji trag krijumčara duhana, ali u zimskim mjesecima nema živog stvora. Čak i car ovih bregova — divojarac sišao je naniže, sakrivši se u dubokoj šumi ispred opore planinske zime, strpljivo i željno čekajući žarke dane proljeća.

Mi planinari skijaši željno iščekivamo dovršenje kuće na Proku, kako bismo proveli nekoliko ugodnih dana u zaledini oštraca impozantne Vranice planine. Iako još i sada moramo dosta muke prebroditi, dok dođemo na Prokos, pošto je to još uvijek veoma daleko, ipak prijatnije snašamo sve nedaće, jer smo svijesni da će užitci, koji nasiza toga čekaju, biti i izvan svakog predviđanja veliki i jaki.

Treba poći gore pa vidjeti, kako jarko blistaju pod hladnim suncem bijeli snijegovi Vranice planine. Ma kuda baciš pogled — svuda snijeg i ponegdje gole vršike klekovine, zelenilo kleke i snijeg. Naročito poslije dnevnog krstarenja veoma su ugodne slike toga šarenila, koje uz večernji povjetarac i daleki vidik krajine ulivaju u svakoga od nas osjećaj neke spokojne sjete. Najbogatiji utisci stiču se na prolazu uz bogato izrezbarenu padinu Nadkrstaca, gdje se dolazi do zapanjujućih veličina ljepote, što ju daje ovaj kraj. Svaka padina pojedinih visova posuta je manjim, većim pa čak i najvećim zasnježenim dolinama, ne u redovima nego razbacano, tako da se mora uvijek razmišljati, kako i na koji način ih preći. Krstariti njima i slušati ugodan šuštavi jek skija, koje tonu u prhkom, kristalnom snijegu, kada nam se lica i odijelo prekrivaju injem, a ruke postaju od studeni kao drvene, jedva da drže palice, znači osjećati najtješnju vezu koja nas privodi pod okrilje divlje planine.

Dan za danom prolazi u gorama vrtoglavom brzinom, stvarajući niz doživljaja, o kojima bi se moglo na dugo i široko pisati sa nesmanjenim žarom i poletom, što bi se u cijelosti moglo obujmiti izrekom Dr. Kugy-a, togla klasičnog alpiniste: »Tako malo pomalo planine, čim više o njima spoznajemo, zarobljuju sve to više dušu i osjećaje, jer smo ušli u bit i razumjeli njihov zov.«

Još o pećinama dubrovačkog teritorija

M. Kusijanović (Dubrovnik)

Primorje od Spiča do Sušaka ima velik broj otoka, malih i velikih, a svaki ima svojih zasebnih momenata i zanimljivosti, po kojima se jedan od drugoga razlikuje. U dubrovačkom arhipelagu posebnu pažnju zaslужuje najdulji dubrovački otok Mljet. Mnogi je stručnjak proučavao taj otok, pa i naši planinari g. dr. Gušić i prof. Girometta.

Mljet je geografski, geološki i etnografski specijalitet dubrovačkoga kraja. Obilate je flore i faune. Leži spružen ispred poluotoka Pelješca kao kit. Za vrijeme republike dubrovačke iz daleka se je crnio radi bujne borovine, strogo zaštićene. Danas je mnogo ogolio.

Mljet je poznat po podzemnim tutnjavama još od god. 1822, dok god. 1667 nije štete pretrpio, a Dubrovnik je i okolina bila porušena. Kada se je god. 1923 osjetio u Dubrovniku i u Stonu jači udarac potresa, puče glas u puku, da se je tada u kanalu Mljetskom more streslo i da je iz mora sinuo velik plamen »ognja«. Sinuo i iščeznuo, kao kad u daljini munje sijevaju. More se je bilo zamutilo. To me potaknu da obidem Mljet i da osobitu pažnju svrnom špiljama, ne bi li tamo našao traga pokretu kao u pećini pod Oblikom kod Točionika.

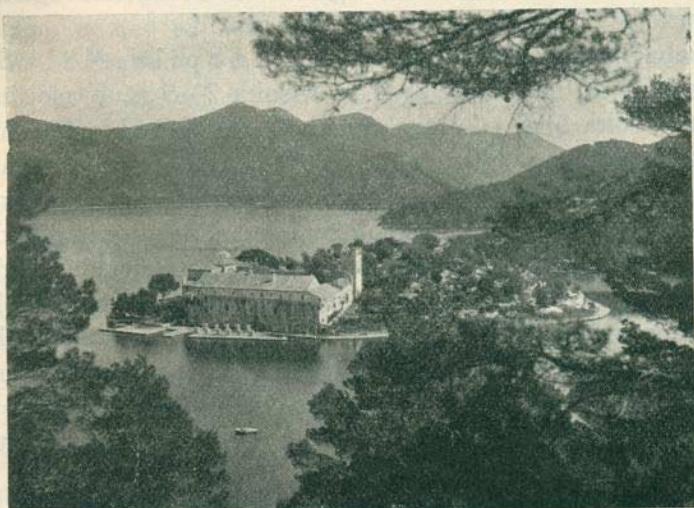
G. I. Đenero učiteljevao je na otoku Mljetu, te rado prihvati moj poziv da odemo zajedno. Parobrod — linija — baci nas na dno Mljeta u Polače. Začudo je još tu, doduše u rušenju, velebna okrugla zgrada iz rimskoga doba, sva građena pločama oblika opeke (cigle), a to je znak da su u okolini slojevi pločasti. Lijepa uvala, obranjena od sviju vjetrova, zgodno je poslužila rimskom zatočeniku (II. vij.), a borova šuma pokrila je strane i bregove skoro do mora, te izgleda da si u gaju na moru.

Kod znanca zakonačismo, te sutra dan odosmo u Govedare, selo dalje obale. Nađemo putem vrelo vode, koje daje mjestu pitku vodu, što je vrlo interesantna pojava. Treba imati na umu da na Mljetu ima nekoliko izvora vode, koji nemaju visokih i prostranih brda i planina na otoku, da bi iz njih probijali. Požurimo na jezero (Lago), najljepši predio Mljeta. Na njemu je otok sa napuštenim benediktinskim samostanom i lijepom crkvom. Pjesnik dubrovački Đordić kao Benediktinac tu je živio, a u crkvi je ukopan bosanski kraljević Tomášević.

Dva su (laga) jezera — malo i veliko, spojena uskim vratima. Južno (veliko) jezero spojeno je s morem prama mjestu Solinama, gdje uzanim prodorom more struji plimom u Lago, a osekom iz Laga, Benediktinci preko toga sagrade most i do mosta mlin da iskoriste

struje. I danas lađe teškom mukom ulaze i izlaze iz jezera i to kad je voda pogodna. Narod kaže da se i danas na dnu jezera vide ograde i granice polja od onoga zemana, kada je to bilo suho polje.

Takova su polja karakteristična za ovaj otok, kojih ima kod Kozarice, Blata, Sovre, Prožure i drugdje. Na dno Mljeta, na tački gdje zakreće u pučinu, more se je kao pazuhom uvalilo u kopno. Slojevi pločasti odneseni su i razdrobljeni morem, vjetrom i kišom kao na vrh Mljeta, gdje su Blaca i Lemuni. Tu je more prodrla u poljice i dalo položaja selu Solinama, odakle se prodire u Lago. Da je mnogo i jaka vjetra na tim položajima, pozna se po bilju osobito borovima, koji su potpuno polegli po tlu, kao da su

Jezero i samostan na Mljetu

biljke puzalice. U Lagu je mnogo školjaka i ribe. I uopće okolo Mljeta obilat je i ako mučan lov ribara.

Iz Solina odosmo sredinom Mljeta u selo Blato, nazvano tako po polju, gdje vrelo vode poplavi dio polja. U neka doba godine uzavre to vrelo od jegulja, te narod uhvati i natuče na kvintale tih riba i posoli za zimu. Sigurno je da jegulje dolaze iz mora, jer su konkavni slojevi napukli sve do morskog dodira, a to je isto sa svim blatima na otoku. To pobudi našu pažnju, te stanemo zapaziti formaciju terena i vidjesmo da se teren cijepa slojevito naslagano, uvijeno, valovito, horizontalno, vertikalno.

Uzdužna gorska kosa otoka Mljeta, poput riblje kosti, sačuvala je otok od upadanja u more. Doduše, gdje je formacija popustila, otvorila se je uvala, zaliv, prodor i prolaz s mora, a polje s kopna.

Preko Palagruže, Lastova i Korčule, Mljet bješe vezan sa Monte Garganom, dok se je u našim stranama držao Pelješca, Šipana, Lopuda i svih dubrovačkih otoka, prije nego su se naši krajevi zalili morem i napravili sadašnju sliku karakterističnu u poređaju slojeva. Oggromne ploče, na kilometre duge, jedna na drugoj leže i prave teren otokâ. Gdje se je teren zdrobio, tamo je rastlinstvo uvuklo svoje sjeme i pokrilo svojim bićem cijeli otok kao otok Lokrum ispred Dubrovnika.

Naš interes privuku pećine, jer se na njima najbolje može znati, kolikom jačinom tektonsko pomijeranje i potresi prevrnu mase u terenu. Ali u pećinama nijesmo mogli to zapaziti, jer su nakapnine podušile sve slojeve i pukotine, pa smo došli do zaključka da je datum vrlo star, koji nam ne da ništa otkriti.

U selu Blatu su dvije pećine: Velika Spila i Mala Spila¹⁾. Prva je duga 20 m, široka 3—4 m, visoka 2—5 m. U njoj je krasna kaskata, visoka 5 m i kolona debela 2 m. Kao sklonište nalazi se ostanaka građevine. Ulaz joj je razdvojen kolonom. Vlažna je, te može da ima špiljske faune, a nema znakova jačega pomijeranja.

Mala je Spila prava slika položene jame, provrćene u brdu; duga je 50 m, š. 20 m, v. 8 m. Bogata je kolonama i sigama. U desnu se stranu zaobilazi u krugu za 20 m, sve puno kolona i krasnih kaskata, koje vezuju dno sa nebom pećine. Po pećini su posijane velike sige oblika kipova i rezbarija, a niza strane vise debele nakapnine. Krasan je pogled s kraja pećine na ulaz, gdje prema dnevnoj svjetlosti izbijaju fantastični likovi sige. Težak je ulaz u pećinu, te treba radi 7 m slaza ili »skala« ili konop.

Od Blata put vodi sredinom otoka kroz borovu šumu u Babino polje, glavno mjesto otoka, koje se je razvuklo u duljinu pri strani sjevera, nad središnjim poljem. U serpentinama se ide na brdo nad selom, te mimo Veljigrad (514 m) kroz razne uvale do pećine Movrice.

Ulaz je u ovu pećinu sa znakovima, da je bilo ograda za ljudsko stanovanje. Prostorom je velika a sa dnom, negdje kao pustara pokrenuta monsunom, negdje kao dolina soli, koja se lašti i proljeva. Šuma je siga i kolona u dijametru 3—4 m. Ima kaskata visoka 10 m, a oblika neviđena u našim pećinama. Uopće u ovoj pećini sige, što idu uzduž i poprijeko, bile stalaktiti ili stalagmiti, velikih su dimensija. Nije nikakovo čudo da se nalazi po dnu povučenih kolona, kad visinom i širinom negdje dosiže i do 30 m, ali sasvim tim nije to dokaz pomijeranja nego drmanja.

¹⁾ Vrsni putopisac Dubrovčanin profesor Kristo Krile u svojoj radnji »Otok Mljet« opisao je pećine otoka Mljeta.

Druga je pećina Ostaševica, više jama nego pećina, bez siga, bez uresa, jedino pri koncu pećine velika kaskata vodi na prostor, gdje se u kamenicama nalazi vrlo ledene vode. U zimi je na kraju jezero, duboko $1\frac{1}{2}$ m, a ljeti radi suše, presuši. Visina je i širina pećine prekomjerna. Imena ovih dviju velikih pećina upućuju nas na Maure (gusare) i ustaše, a da li su im otuda imena, narod ne zna kazati. Znakova pomijeranja nema. Podzemne tutnjave, koje su plašile narod i koje su dovodile na otok naučne komisije, jesu na udaru bijesnoga elementa podzemne šupljine, do kojih ljudska noga još nije doprla.

Pogošćeni čestitim župnikom Don Ivon Petkovićem i ne našavši vrloga druga učitelja Pava Dobrojevića odosmo u luku Sovru, gdje brodom odemo za Prožuru. Lađar nam pokaza podpećinu »Nevjestinu Garmu« veleći, da su vodili nevjестu i od nevremena se u spilu zaklonili, ali pucajući iz pušaka, trom sruši pećinu na njih, pa ih sviju poklopi i zato se tako zove.

Okuklje (Porto Kamera) je zgodna luka, gdje se iskrccamo i popnemo u pećinu Galičak. Ona je otvorena u dijmetru 50 m, te izložena dnevnoj svjetlosti. Kao jama duboka 40 m stan je čiopa i goluba. Pećine rikavice, u kojima valovi riču, nijesmo mogli obići, zato smo otišli na vrh Mljeta, gdje je mnogo pinija, a teren je pržinast. Kroz gustu se šikaru jedva probijaš da dođeš na položaj, odakle ćeš vidjeti Dubrovnik, Orjen, Lovćen, Rumiju, Leotar, Tmor i dubrovačke otoke.

Saplunara je uvala otvorena prama jugozapadu, a sa sjevera je zastupljena gorskom kosom, koja svršava sa Puntom od grnja. Tu je velika masa pržine. I sami su bregovi od toga, te isto borje raste u pržini. U pržini su vinogradi, smokve, masline, kupus i grmlje, koje vrlo uspijeva u takovu terenu. Ovo je mjesto poznato još od republike dubrovačke radi obilja pržine, a ostat će do duga kao jedino glavno mjesto, gdje će se pržina vadit. (Ime joj je po tal. sabbia = pjesak, a po dubrovačku pržina).

Blača su položaj na moru uz Saplunaru noseći to ime radi dva mala blata, koje je more spojilo i poplavilo. Zovu ih i Lemuni, jer narod priča da su se tu pod republikom lemuni gojili. Gorska kosa s mora zaštićuje ovu uvalu zgodnu za sunčanje i kupanje, a nad samom pržinastom obalom vije se zeleno borje i gusta šuma.

U maloj je Saplunari žalo dugo 40 m i bunar dobre pitke vode.

Na otoku Mljetu ima još nekoliko pećina, koje treba obići, čim otok dobije bolje veze sa kopnom.

Prelaz preko Anda

Zlatko Milković (Zagreb)

Amerika se pojavila pred njima kao niska i maglom prekrivena crta kopna na obzorju, koja je svakom morskom miljom sve to više rasla u beskonačnost i zadirala u nebo. Konačno, kada se pred njima ustoboče strme litice buenos aireske luke i imozantna šiljasta kučeta argentinskih brda, brod stane.

Osjećaj čovjeka, koji prvi puta stupa na tlo novoga kopna, može razumjeti samo onaj, tko je jednom već prevalio Ocean. Neki nedređeni osjećaj zadovoljstva ispunjen malom nervozom, titranjem prstiju i nesigurnog koracanja, kao da će se i kopno zaljuljati, kao što se ljudi i more — to je sve, što takav čovjek osjeća. Sve ostalo u nama ispunjava praznina sposobna za apercepciju novih i još nema nepoznatih osjećaja.

Svaki kontinenat donaša nešto nova, nešto specifično svojega. Tlo i klima formiraju život u posvema novoj komponenti razvoja. Čitavo jedno kopno sliči na slikarsku paletu sa razbacanim bojama, koje su doduše uvijek iste, samo različito porazdijeljene, te je slika živog šarenila, koju takova paleta pruža, uvijek drugačija. Amerika, i to naročito Južna Amerika u Seljanovo vrijeme, značila je nešto nova i još nepoznato. »Terra incognita« u pravome smislu riječi. Zemlja, o kojoj se više pisalo nego o ikojoj drugoj zemlji. Veliki i nepregledni pampasi bili bi obavijeni još uvijek šutnjom, a goleme i neistražene riječine donosile su sa sobom žubor dalekih i nepoznatih krajeva. U prašumama su živjela još neotkrivena indijanska plemena, koja su nosila na glavi urese iz perja, močili šiljke svoji strelica u smrtonosne otrove i uz bojni krik, koji je kobno odjekivao u noći navaljivali na bijelce. Mnogo je toga bilo još neistraženo u Južnoj Americi. Na čitavim pojedinim kompleksima zemljišta nije još nikada bila noga bijelca, a te su plohe ostajale kao bijele i neizrađene mrlje na zemljopisnim kartama.

Ono, što je neistraženo i nepoznato, to uvijek privlači ljude i podjaruje u njima maštu. Takovi predjeli Zemlje imaju posebnu, opojnu moć, kojom djeluju na mase. One bijele neizrisane mrlje na geografskim kartama ostavljaju potpunu mogućnost razvoja fantazije, koja može da se razbukti do neslučenih dimenzija. Granice ne postoje. Postoje u takovim slučajevima samo mašta i čežnja, koja se budi u čovjeku za dalekim i neznanim krajevima.

Takovu su čežnju osjećala i braća Seljan, kada su plovila preko Oceana u Novi Svijet. I zato se nisu dugo zadržala u Buenos Airesu. Grad je bio lijep i moderan, ali to nije bilo ono, što je njih privlačilo. Ulice ravne, kao ravnalom povučene, kuće na nekoliko katova, luča

krcata i sva zavijena dimom, a aleje zasjenjene paomama. Nebo je bilo modro, kao i u Africi, zrak vruć, a svako podveče duvao je sa široke površine rijeke svježi lahor, krošnje paoma su otajstveno zaputale, a iz daljine se osjećao miris pampe.

To su bili prvi stvarni utisci, koje je Mirko primio u sebe. Taj vjetrić, koji je podveče duvao i mrmor široke, razlivene La Plate šaputao je njemu u uši priču o dalekim krajevima. Krajevima u kojima žive nepoznata i mala indijanska plemena, raštrkana po pršumama i gorskim klancima, sama za sebe, odcijepljena od svakog i najmanjeg utjecaja novovjeke kulture i civilizacije i sretna. Sretna u svojim malim, bijednim domićima, pod svojim šatorima i pod širokim i zvjezdanim argentinskim nebom, koje jedino gleda sve patnje,

Foto: M. Seljan

Na putu . . .

sve боли и све радости тих crvenokožaca. U takovim se zvjezdanim noćima, kada zvijezde prskaju poput raketa nebom i nečujno kruže prikovane neshvatljivim svemirskim zakonima u zatvorenome, vječnome krugu, koji nema početka i nikada ne će imati svršetka, odigravaju tragedije ljudskih duša, koje su velike, kao što je veliko i zvjezdano nebo nad njima. To su tragedije pojedinaca i tragedije čitavih plemena, koja pomalo šutke izumiru, stisnutih zubiju i ukočena pogleda unatrag, u svoju prošlost.

Ovi krajevi žive od prošlosti, koja je sagrađena od nježne paučinaste pređe samih legendi. Legende, koje nam pričaju o dalekim i nepoznatim carstvima, neizmjernim bogatstvima, kada su bile čitave palače izgrađene iz zlata i dragoga kamenja i dobrom Velikom Duhu Manitou, koji je ljubio svoj narod. Taj Veliki Duh živi još i danas.

Indijanci ga osjećaju u svojoj blizini, u svome šatoru za dugih i beskrajnih noći, kada se ne čuje ništa drugo nego teško i ubrzano disanje usnulih i dugi, otegnuti zov nepoznatih noćnih životinja. U tom promuklom, dalekom riku, koji prisluškuju napola pridignute glave, čuju oni plač svoga Velikoga Duha. Plač, koji se javlja svake noći i uvijek je isti. Dug i otegnut; lebdi negdje u visini, između neba i zemlje, zavlači se u svaki logor, u svaki šator, u svako uho i priča priču o izumrlom plemenu. A ta je priča tako turobna, da od nje dršću i trepere zvijezde . . .

Legende, sve su to legende. Ali legende, koje su postojale i koje su nekoć bile stvarnost. Ruševine indijanskih hramova postoje još i danas; zidine urešene ornamentima, prezarkim za obično oko crvenilom i velikim plamenim suncem. Simbol svjetlosti i topline, koje se širilo čitavim kontinentom i obasjavalo i grijalo sva srca. Simbol plemenitosti, čistoće i vječnoga plama, koje izgara i izgara, a nikada ne izgori. Kao što izgara i ljudska duša krcata osjećajima, a ljudsko srce svjetli samo tako dugo, dok gori.

Život je za te ljude značio samo nešto svjetlo i čisto. Život, koji se prirodno razmnaža i stvara uvijek novo. Kao što se i na plamenu jedne svijeće može upaliti na tisuće i tisuće svijeća, a da se njoj samoj od njena sjaja ništa ne oduzima, tako se od jednog života stvara bezbroj novih života i novih plamenova . . .

Tako je to bilo nekoć. A danas? Danas su ta plemena u izumiranju. Danas doista postoji samo legenda i ništa više. Samo tu i tamo po koji preostali predstavnik svoje rase, koji u nijemoj pobožnosti diže noću glavu sa uzglavlja i prisluškuje dugom i otegnutom plaču Velikoga Duha, koji dolazi iz prašume, jer prašuma progovara u noći. Na tisuće glasova oglašuju se sa svih strana i isprepliću međusobno, te se dižu u visine.

Seljani se poput kakova novovjekog Diogena otpute u Ameriku tražiti sa svjetiljkom ovakove Indijance. Slični Don Quichotu borili su se sa fantastičnim tvorevinama svoje vlastite mašte. Širokim plućima htjeli su udahnuti dah vjetra, koji je dolazio sa pampasa. Golemih i beskrajnih polja kojima nikada nema kraja i nadkrivenim velikim, modrim i kristalnim lukom tropskoga neba.

U Buenos Airesu zadržali su se samo toliko, koliko im je bilo potrebno, da urede svoje poslove na austrijskom konzulatu, da se stave u dodir sa hrvatskom kolonijom u Buenos Airesu, Rosario i u St. Fé. Za kratko vrijeme upoznaju grad Juan de Garaya¹⁾ smještenog na desnoj obali La Plate, prozru gustu mrežu ulica, fotografiraju nekoliko gradskih palača i u pratinji gospodina Serafina Sivačića,

¹⁾ Osnivač Buenos Airesa.

Foto: M. Seljan

Prenos čaja na mazgama kroz Cerro

predstavnika Hrvatske kolonije, posjete generala Mitre, koji je po-
rijetlom Hrvat. General ih vrlo lijepo primi, pa je Mirko zapisao u
svoj dnevnik: »a kada mu rekosmo, da smo Hrvati, reće nam slije-
deće: »Soyez orgueilleux d'être les fils de la nation sudslave. C'est une
noble nation«.«

Odlazak iz Buenos Airesa uslijedio je jednog prekrasnog, sun-
čanog dana, u pola osam ujutro sa kolodvora Retiro. Sjedili su u
elegantnome vagonu »Pacific-Compagnie« i krajobrazi s malenim se-
ljačkim kućicama, slični krajobrazima Hrvatskog Zagorja odmicali su
s jedne i s druge strane željezničke pruge. Prva im je namjera bila,
da propotuju cijelu Južnu Ameriku uzduž i popreko — od Buenos
Airesa do Tihog oceana. U jednoj ravnoj liniji htjeli su s obale jednog
oceana preći na drugi usprkos svih zapreka, koje su im se stavile na
tome putovanju. Pa makar se te zapreke nazivale i Andama, najviše,
najmoćnije i najdivnije gorje Južne Amerike, sa vječnim snijegom
i ledom, golemin gudurama i klisurama, koje zadiru gotovo u samo
nebo i s nedoglednim ponorima, čija se dubina niti naslutiti ne može.

Sjedili su kraj prozora. Neizmjernoj pampi nigdje nije bilo
kraja. Silna ravnica posvema prekrivena visokom travom prostirala
se od obzorja do obzorja. Mjestimice, tu i tamo provirivala je između
tamno-sivog zelenila po koja oveća mrlja diluvijalnog pijeska u ko-
jemu su nađeni ostaci prepotopnih orijaša, kao na pr. magateriuma,
glyptodona, pa fosilnih konja i tako dalje. Te goleme kosti, sačuvane
fossilne u pijesku i slomljene pod udarcima hiljada i hiljada godina,
pričaju nam priču o dalekom i nepoznatom životu i svijetu, koji je u

prastara vremena napućivao zemlju. Onda je još ona drugačije izgledala. Amerika je bila spojena sa starim kopnom, granice mora bile su drugačije, kontinenti su imali druge forme, a život se odvijao i stvarao nama nepoznate oblike. Čovjeka još nije bilo, a ako je i bio, čamio je negdje u kakovim subtropskim prašumama, kidao granje i brusio svoje prvo kamenje.

Kako je to bilo daleko, a opet kako blizu s obzirom na čitav razvoj života, na svemirsku neizmjernost, koja stvarno nema početka, jer je uvijek bilo nešto. Te hiljade i hiljade godina, koje gledane iz naše male, individualne perspektive čovjeka znače nešto beskrajno dugo, zapravo nisu ništa drugo, nego samo jedna absolutna ništica u svemirskom zbivanju. I ovo sve, što nam se čini, da traje dugo i što traje hiljadama godina, zapravo to nije niti od jučer. Sve je to danas; jedan jedini dan, koji se gubi i ne znači ništa.

Sada tím pampama ne prolaze više dinoteriji, ni glyptodonti, već se tu i tamo kroz prozorska stakla vagona, koji odmiče u ravnoj liniji na zapad zamjećuju jata američkih nojeva nandua, koji ukočenih vratova stoje sred visoke trave i s interesom jedne mozgovno ograničene životinje promatraju lokomotivu i vagone, koji zavijeni u teški i sumporasti dim uglja, pun varnica, lete slični kakovoj izumrloj životinji, kakovom magateriumu ili glyptodontu, koji je upravo sa sebe stresao pijesak pampe i oživljen jurnuo preko ravnice frkajući kroz nozdrve dim i vatru. A tada se to jato ukočenih vratova razbježi, takne horizonta i nestane.

S druge opet strane pojavi se hrpa konjanika. Samo kratka, sekundna vizija sred jurnjave vlaka: crna, opaljena lica, široki šeširi, nemirni konji i preko ramena prebačen lasso. Tada i to nestane, a gauchosi, ti pravi stanovnici pampe, ostanu iza njih. Trenutačna slika, koja im govori o životu sred tih ravnica, na kojima duva svakog dana stalani vjetar pampeiro.

A vlak hrli i odmiče, štropoče i udara čelik o čelik. Kotrljaju se kotači oko svojih osovina, kao što se neprestano kotrljaju slike i dogđaji oko Seljana. A svaka takova slika, pa bila ona samo trenutačna, pa trajala samo desetinku sekunde i onda se izgubila u nepovrat, budila je u njima čitav kompleks misli, koje su se asocijacijom vezale jedna na drugu, rasle i opadale isto tako, kao što je rastao i opadao broj slika, koje su se pojavljivale pred njima.

(Svršit će se.)

(Iz romana o braći Seljanima.)